

Koron, Alenka

O topografických stanoviscích Dějin literárních kultur středovýchodní Evropy

Slavica litteraria. 2009, vol. 12, iss. 1, pp. [102]-108

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103482>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

O TOPOGRAFICKÝCH STANOVISCÍCH DĚJIN LITERÁRNÍCH KULTUR STŘEDOVÝCHODNÍ EVROPY

Abstract

On the Topographical Aspects of History of Literary Cultures of East-Central Europe

The article sheds light on the methodological and theoretical aspects of the second volume of the *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, especially on the implementation of the spatial dispositive in its historiographical model and on the concept of topographical nodes, putting the focus on the representation of Slovenian literature in the period between the world wars one and two. The treatment of that literature being very scarce, in fact limited to only two studies (on literatures in multiethnic and multicultural Trieste and on literature in multicultural Istria) in the whole issue, it nevertheless exemplifies some general defects of the project. The fragmentary mosaic-like structure of the issue seems unbalanced: not only that it produces too many blanks, leaving out several distinct multicultural spaces, marginocentric cities and multiethnic regions, disproportionately dealing with the Mediterranean, but in its striving to affirm the marginal it also readily neglects the cardinal authors of its respective literary cultures.

Key words

comparative literature ■ literary history ■ East-Central Europe

V nynější poznámce o monumentálních, soudobě koncipovaných *Dějínách literárních kultur Středovýchodní Evropy* s podnázvem *Spoje a zlomy v 19. a 20. století*,¹⁴ která je součástí širšího souboru osvětlování metodologických východisek a teoretického rámce tohoto kosmopolitního, současného díla a specifického segmentu provedení, tj. zpracování a zastoupení slovinské a české literatury a prosazování modernismu v období mezi dvěma světovými válkami, se zaměřím především na pojednání o slovinské literatuře v druhém svazku (z celkem čtyř plánovaných). A jelikož jde při zpracovávání ve skutečnosti o uplatňování klíčových teoretických a metodologických rozhodnutí, rozpracovaných v redakčních produkcích v prvním svazku, musím jim úvodem věnovat trochu pozornosti.

Oblast, kterou zaujímá zvláště v tomto smyslu umělý termín „středovýchodní Evropa“ – ten by měl být ze všech možných nejuvýstižnější – neměla dosud kromě vyjádření demografického, náboženského, etnického a kulturního své společné, kolektivní historické děje. Překvapivě nepovzbuzující jsou také výsledky dosavadních regionálních a srovnávacích literárních dějin, o čemž kriticky promluvil Andre Bojtár (př. Pitfalls in Writing a Regional Literary History of East-Central Europe, *History III*, s. 419–427). Ale sociohistorické, sociopolitické a kulturní poměry, které zapříčinily dlouhotrvající

¹⁴ John Neubauer – Marcel Cornis-Pope (ur.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, Vol. I–III, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2006.

utiskování tohoto teritoria, zachyceného mezi tři velké hegemunistické síly, habsburskou monarchií a později pruské císařství a také Rusko a osmanskou imperiální oblast, vytvořily nicméně společnou historickou zkušenost a určité strukturní analogie, které byly klíčové pro osnovatele projektu „ingresivních“ *Dějín literárních kultur* (*Zgodovina literarnih kultur*).¹⁵ Transnacionální koncept s jasně nastavenými politickými a etickými cíli (evropské integrační procesy, mezikulturní dialog a výměna, mírumilovné soužití více národních společenství, výpověď násilí přechodovým nacionalismům) se jim, během současného dodržování nynějších metodologických a postkoloniálních perspektiv, hypertextovosti a plurilingvismu, ukázal ještě vhodnější pro implementaci speciálně strukturovaných zásad francouzské historiografické školy Annales.

Prostorový dispozitiv má klíčový význam pro celý projekt. Právě díky jemu se rozvinul koncept kulturního uzlového bodu (křížovatky), který je sám o sobě prostorovou metaforou, jež může nahradit organistickou metaforu biologického vývoje (např. Mario J. Valdés: Preface by the General Editor of the Literary History Project, *History I*, s. XIII–XVI), charakteristickou pro tradiční narativní dějiny, jakými obvykle dějiny národních literatur byly. Uzlový bod je totiž propletení vláken v síti, bod, v němž se setkávají nejrůznější vývojové linie, určitý střed, bez kterého by nebylo možno vysvětlit dynamiku celého systému. V projektu *Dějín literárních kultur* fungují uzlové body jako referenční body, jako kulturní atraktory, vysvětluje v předmluvě hlavní redaktor Valdés (ibid.). Tím pak současně kognitivně utvrzuje jejich metaforický rámec, protože atraktory jsou ve fyzice body nebo křivky fázového, tzn. dvoudimenzionálního prostoru, k nimž směřuje v dynamickém, časovém rozvoji systému reprezentativní bod, který odpovídá jistému stavu systému.¹⁶ Mezi různými kulturními uzlovými body jsou klíčové zejména čtyři, a to časové, institucionální, topografické a figurální.

Prostorový dispozitiv *Dějín literárních kultur* se tedy zřídka jednotné historiografické narace, obvyklé chronologie a teleologie. Místo toho předkládá řadu „omezených“ perspektiv, úvodní přehledové studie pak propojují řadu jednotlivých za sebe řazených článků několika desítek autorek a autorů do větších oddílů a umocňují mozaikovitou stavbu díla. Tomuto historiografickému modelu je svou vnitřní logikou nejbliže topografické hledisko, což je zřejmě jeden z důvodů, proč druhý svazek *Dějín*, který je cele věnován přemísťujícím se topografiím literárních kultur středovýchodní Evropy, působí vyrovnaně a přesvědčivě. Topografické uzlové body byly původně definovány jako kulturní oblasti, respektive regiony nebo místa, která se stanou odstředivými širiteli imaginaria, na druhou stranu pak fungují jako dostředivá centra přitažlivosti a přitahují na svoji interakční orbitu spisovatele, básníky a umělce (srov. Valdés: ibid., s. XIV). V druhém svazku jsou topografické uzlové body akcentovány ještě jako mediátory, které podpořily interakci lokálních literárních praktik a dialog mezi širšími oblastmi kontinentu (Východem a Západem, Severem a Jihem), ačkoliv se autoři přispěvků, které podporují myšlenku dynamického regionalismu a multicentrické kulturní Evropy, nesnažili vyhnout ani vzájemnému poměřování síly, konfliktům a rozepřím (srov. Marcel Cornis-

15 Ingresivní dějiny - v protikladu k národním literárním dějinám - se soustředí na topickou (z řec. *topos* jako kraj, prostor, místo) koexistenci různých literárních kultur. Ostatně, termín „literární kultura“, resp. „literární kultury“, zůstává – narozdíl od ostatních spolehlivě pečlivě představených základních pojmů práce – překvapivě nevyhraněný.

16 Srov. Živa Vidmar (ur.): *Naravoslovje*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996, s. 44, 163–164.

Pope: Introduction: Mapping the Literary Interfaces of East-Central Europe, *History II*, s. 4, 7).

Konkrétně topografické uzlové body jsou rozděleny do tří oddílů geokulturních a geopolitických míst. Zahrnují tak (1) multietnická města (Cities as Sites of Hybrid Literary Identity and Multicultural Production, *History II*, s. 1–212), (2) skutečné regiony a pomyslné (imaginární) kraje, které díky své poloze – na křižovatce nebo na pomezí – a multietnické skladbě obyvatelstva, respektive federativnímu zřízení, přestupovaly nebo ignorovaly národní hranice, respektive je učinily propustnými (Regional Sites of Cultural Hybridization, *History II*, s. 213–373), a (3) literární reprezentace „narojených“ společenství a prostorů diaspor (The Literary Reconstruction of East-Central Europe's Imagined Communities: Native to Diasporic, *History II*, s. 375–452). Všechny tři oddíly mají společné to, že v dynamice historických změn, které jsou vymezeny referenčními a institucionálními uzly, potvrzují dlouhotrvající, dokonce několikasetletou topickou koexistenci více různých etnických, jazykových a kulturních tradic, identit a produkci, jejich častou intenzivní vzájemnou interakci a hybridizaci, a na druhé straně ambivalentnost, heteroglosii, rozštěpení a dynamickou proměnlivost. Můžeme proto pokládat příspěvky v tomto sborníku také za vyzývavý komplementární doplněk k národním literárním dějinám a jejich etnocentristickým, homogenizujícím a redukcionistickým zpracováním kulturních identit a literárních produkcí.

Jestliže se nyní zaměříme na oblast provedení, která nás obzvláště zajímá, zůstanou k podrobnějšímu pojednání o zastoupení a zachycení slovinské literatury v meziválečném období v druhém svazku pouze dva příspěvky. Je překvapivé, že se oba vztahují k mediteránnímu prostoru a žádný z nich se časově nekryje s daným časovým obdobím: první zpracovává mnohem širší časový úsek, druhý pak spíše nedávnou minulost. Avšak díky všeobecně skromnému zastoupení slovinské literatury je budu nicméně uznávat za vzorové příklady, které mohou něco vypovídat také o obecnějších problémech zpracování projektu. V prvním oddíle věnovaném „marginocentrickým“ městům¹⁷ jde o příspěvek Anny Campanile o kulturní a literární polyfonii Terstu (*The Torn Soul of a City: Trieste as a Center of Polyphonic Culture and Literature*, *History II*, s. 145–161), v druhém pak jde o článek Sabiny Mihelj o slovinských literárních transformacích Istrie a Šavrinie (*Transformations of Imagined Landscapes: Istra and Šavrinija as Intercultural Narratives*, *History II*, s. 364–373). Campanile uvádí svůj článek řadou vhodně zvolených citátů o specifické atmosféře Terstu, který je bezmála existenciálně určen jako pohraniční město, respektive město na hranici. V několika bodech shrnuje jeho historický vývoj: od 14. století město náleželo Habsburkům, rychlý hospodářský růst zažilo po vyhlášení za svobodný přístav v roce 1719 a zvláště pak poté, kdy bylo prohlášeno v roce 1769 za svobodné město. Po kratším období stagnace v období napoleonských válek

¹⁷ Podle Cornis-Popeho (Introduction: Representing East-Central Europe's Marginocentric Cities, in: *History II*, s. 9) jsou marginocentrická multikulturní provinciální města, např. Czernowicz/Cernăuți/Chernovtsy/ Chernivtsi, Timișoara/Temesvár/Temesburg, Novi Sad/Újvidék/Neusatz, Brașov/Brasso/Kronstadt, Bratislava/ Pozsony/Pressburg, která často prokazovala větší polycentrický kulturní vývoj, než bylo uznáváno. Avšak někdy také metropole, např. Petrohrad, Istanbul, Bukurešť, Budapešť a Praha, fungovaly jako „liminální“ města více kultur a jako spojovníky východních a západních literárních směrů, často ve výrazně nerovnocenném dialogu, probíhajícím v několika historických obdobích, a v souvislosti s konfliktní kulturní dynamikou regionů, které k nim náleží.

město obchodně kvetlo, obzvláště v poslední třetině 19. století, kdy bylo hlavním přístavem habsburské monarchie. Zlom a zpomalení rozmachu přinesla první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska v roce 1918 a také připojení města i jeho širšího zázemí k Itálii. Na druhou stranou Terst tehdy zažil kulturní evropeizaci a bohatou žej italsky píšících autorů, mezi nimiž byli také autoři s židovskými či slovinskými kořeny (Italo Svevo, Umberto Saba, Scipio Slataper, Gianni Stuparich). Konec druhé světové války a připojení města (tedy pouze zóny A) k Itálii v roce 1954 se kryje s počátkem úpadku jeho ekonomické síly, jehož konec je stále v nedohlednu. Zásluhy na tom, že se Terst stal mezinárodním literárním centrem, mají podle názoru autorky James Joyce, Italo Svevo a ostatní vícejazyční literární zprostředkovatelé, o tom, jestli existuje terstská literatura a co je pro ni charakteristické (autobiografičnost, zájem o etické otázky, introspekce a psychoanalýza, specifický vztah ke stylu a jazykové normě, nejistá identita), již dlouho probíhá ve zkratce naznačená diskuse.

Samostatně kapitoly věnuje autorka německé, židovské a slovinské literatuře a kultuře. Německou dokumentuje od roku 1719, tj. od příchodu německého živlu do nově vyhlášeného svobodného přístavu. Komentuje zakládání kulturních institucí, novin (i dvojjazyčných, německo-italských), kulturních sdružení, knihoven, škol a zvláště divadla, které se stalo centrem německého kulturního života ve městě, a vyjmenovává známější představitelé terstské německé literární kultury, kteří však byli, s výjimkou Theodora Däublera a Julia Kugyho, osobnostmi spíše lokálního významu. Židé byli v Terstu už ve 13. a 14. století, po roce 1719 však ve městě získali (v porovnání s jinými místy habsburské monarchie) mnohem větší práva. V polovině 19. století se začali poměrně rychle asimilovat, někteří se spolu s tisíci utečenců z východní Evropy na počátku 20. století – po rozmachu sionistického hnutí – hromadně stěhovali do Palestiny; po roce 1941 se mnoho z nich stalo obětí krutého pronásledování. Do kulturního dění v Terstu přispěli také zájmem o psychoanalýzu, Edoardo Weiss si už před rokem 1914 otevřel ve městě psychoanalytickou praxi.

Slovinci představují ve městě druhou nejpočetnější etnickou skupinu, přesto je jejich literatura, jak tvrdí autorka, ve studiích lokální literatury často ignorována. Ve městě jsou kulturně přítomni už od 16. století, odtud se na slovinské území šířil vliv reformace, tady také působil autor první tištěné slovinské knihy Primož Trubar. Francouzská okupace představovala pro Slovince nový impuls, neboť během ní bylo povoleno používání slovinštiny ve školách a dalších veřejných institucích. Jako významná osobnost té doby je představen terstský rodák, baron Žiga Zois, mecenáš a organizátor kulturního života, mimořádně významný i pro slovinské národní obrození, z něhož vzešli také dva známí slovinští romantici, France Prešeren a Ivan Cankar (co se druhého týče, je tato charakteristika myšlena až příliš volně). Kulturní aktivita slovinského živlu ve městě vzrostla v polovině 19. století; brzy následovalo zakládání kulturních institucí, spolků, knihoven a periodik (*Edinost*, měsíčník pro ženy *Slovenka*, socialistický *Delavski list*), 1904 byl v Terstu postaven slovinský kulturní dům. Jako reprezentativní tvůrce je zmíněn Kette, kterého autorka na základě zobrazování žen nejprve nejasně přirovnává k Svevovi, načež ho – překvapivě – spojí se sociálním realismem, a Kosovel, jehož poezie o Krasu má představovat jakousi slovinskou odpověď na Slataperovo dílo *Il mio Carso* (Můj Kras). Korektně je zmíněn rozmach slovinské kultury v prvních dvou desetiletích 20. století a zvrat a definitivní zastavení, které způsobil fašistický teror a snaha o poitalštění Slovinců v období mezi světovými válkami. Jako nejvýznamnější slovinské spisovatelské

osobnosti po roce 1945 jsou představeni Boris Pahor a Alojz Rebula (ovšem jen díly, která vznikla do začátku 70. let minulého století). Přes odlišnost jejich literární tvorby je jim společné jakési „manické lpění na vlastní specifčnosti a identitě“, které je po Arovi a Magrisovi obecně typické pro terstské spisovatele. Z novější literární produkce je jako příklad mezikulturní operace zmíněn pouze román Fulvia Tomizy *Gli sposi di Via Rosetti: Tragedia di una minoranza* (Snoubenci z ulice Rosetti: Tragédie jedné menšiny, 1986), který zachycuje tragickou životní pouť slovinského spisovatele Stanka Vuka a jeho ženy. V poslední kapitole pojednává autorka ještě o literární tematizaci neúspěšných či možných pokusů o mezikulturní soužití jednotlivců v Terstu v románu Fausty Cialenteové *Le quattro ragazze Wieselberger* (Čtyři děvčata Wieselbergerova, 1976) a povídky Hilde Spielové *Mirko und Franca* (1980).

Ve srovnání se záběrem Campanileové působí příspěvek Miheljové (Transformations of Imagined Landscapes: Istra and Šavrinija as Intercultural Narratives, *History II*, s. 364–373) v druhém oddíle knihy poněkud skromněji a spíše jako terénní výzkum. Stejně jako ostatní autoři v daném oddíle se i ona zabývá regionalismem v mezikulturním transnacionálním prostředí a zobrazováním obojího v literatuře; principiálně je toto vyjadřováno v širokém rozpětí od utopických idealizací a mytizací až ke konfliktním geokulturním paradigmátům, ve kterých se „vzájemná rivalita mísí s vzájemným nerespektováním nebo opatrnou interakcí“ (Cornis-Pope: Introduction: Literature in Multicultural Corridors and Regions, *History II*, s. 213). Podle Cornis-Popeho fungoval regionalismus v středovýchodní Evropě nějaký čas dokonce jako alternativa egocentrismu, dokud ho nepotlačila xenofobie a nacionalismus východních totalitních režimů po roce 1945 (cit. dílo, s. 214 n.). Autoři příspěvků v duchu „dynamického regionalizmu“ osvětlili tvůrce, kteří jsou (byli) součástí nacionální euforie v jednotlivých oblastech, ale i ty, kteří v minulosti překročili hranici národní otázky, popřípadě, zvláště v novější době, vystavili nacionalistické a etnocentrické myšlenky kritickému přehodnocení a parodii. Příklad Istrie, jak ho naznačila Miheljová, je však ještě komplikovanější. Jde o oblast, která je v současnosti rozdělena mezi tři národní státy, žádný z nich ovšem nemůže potlačit multikulturní přesahy. I slovinská literární konstrukce Istrie, které se autorka věnuje především, je zároveň odrazem a reakcí na homogenizační snahy národní kultury a kromě jiného také argumentem k vytvoření smyšleného regionu v rámci Istrie – Šavrinie.

Podrobnějšímu zájmu Miheljové se těší pouze čtyři slovinští spisovatelé, mezi nimiž nejdůležitější je jediný prozaik Marjan Tomišič, ostatní tři – Alojz Kocjančič, Edelman Jurinčič a Alferija Bržanová – jsou básníci; stručně je občas srovnává ještě s chorvatským básníkem a prozaikem Milanem Rakovcem a italsky píšícím romanopiscem Fulviem Tomizzou, narozeným v chorvatské části Istrie. V porovnání s Campanileovou se autorka zabývala novějšími (slovinckými) texty, skoro všechny totiž vznikly v posledních třech desetiletích. Zatímco Kocjančičovy básně vykreslují převážně monokulturní, nacionálně homogenní Istrii a zmiňují „jiné“ jen jako nenáviděné cizince, kteří jí způsobují jen utrpení, u Rakovce, Tomizy a Tomšiče je tato oblast výrazně multikulturní a politicky konfliktní. Nicméně jde především o vpád konfliktnosti a násilí do každodennosti marginalizovaných jednotlivců, jako např. v Tomšičových krátkých povídkách *Kažuni* (tj. kruhové kamenné stavby v Istrii, 1990) nebo v románu *Šavrinke* (tj. ženy ze Šavrinie, 1986), nikoli o politické události a osobnosti na státní nebo mezinárodní úrovni; zdá se, jako by Tomšiče nezajímaly a také jeho hrdinové jsou vůči nim podezřívají a odmítají. Společným znakem autorů je diglosie. Většina Tomšičových děl je napsána

v istrijském nářečí, směsici slovinských, chorvatských a italských slov, kombinovaných se slangem, pokud ne jako celek, tak alespoň dialogy. Kocjančič a Jurinčič psali ještě ve spisovné slovinštině a jen občas použili některé nářeční výrazy, naopak poezie Alferie Bržanové je téměř celá v nářečí, ačkoli je její jazyk stylizovaný a liší se od mluveného, své básně opatřila ještě typograficky „jinými“, paralelními překlady do spisovné slovinštiny. Také Rakovcova poezie je psaná v nářečí, typickém pro chorvatskou západní Istrii, naproti tomu Tomizza použil spisovnou italštinu, ovšem ve svých textech často tematizoval jazykovou otázku. Všichni slovinští autoři se přiklánějí k mytizaci prezentovaných regionů, Istrie a Šavrinie, ale zatímco se básníci povětšinou nostalgicky ohlížejí za zmizelým světem a idealizují tradiční hodnoty (Kocjančič), a podobné platí i pro Tomizzu, je Tomšičova tematizace ženských hrdinek, přes výrazné tíhnutí k symbolizmu, modernější a nepatriarchální. Společnou tendencí této literatury je podle Miheljové také tendence k posilování istrijské a šavrinské identity a zdůraznění jejich specifík vůči centristu národní identity.

Poslední oddíl druhého svazku je věnován přemístování topografických prostorů do smyšlené, imaginární společnosti středovýchodní Evropy nebo do diaspory a částečně se kryje s tématy zpracovanými v předcházejícím svazku, částečně je rozšiřuje a doplňuje. Příspěvky potvrzují vzájemnou závislost národních a literárních identit s invencí nových prostorů, s opakovaným psaním a neustálým přepracováváním a redefinováním identit. Je opravdu škoda, že do tohoto oddílu není zahrnut příspěvek o slovinské literatuře; dokážu si dobře představit, že by topografický koncept otevřel nové pohledy na relevantní a literárněhistoricky poměrně dobře zpracovaná témata o naší emigrantské literatuře (např. v obou Amerikách), tematizaci Střední Evropy v slovinské kulturně-politické esejistice, vlivu Paříže, Vídně, Prahy nebo Říma na naše kulturní elity, o vězeňské literatuře atd.

Jestliže se pokusím shrnout výsledky úvah o problematice ve světle výše představených příspěvků, nemohu bohužel opomenout zjištění, že příležitost představit slovinskou literaturu v rámci *Dějín literárních kultur Středovýchodní Evropy*, kterou – s originální konceptualizací topografických pohledů – projekt nabízel, nebyla využita nejlépe. V mozaikovitě strukturu zkrátka zůstalo příliš mnoho bílých míst, než aby mohla ožít myšlenka vzájemného horizontálního osvětlování a doplňování mezi studii uvnitř jednotlivých oddílů. Zpracování prostorů je dosti nerovnoměrné, vždyť není pokryt multikulturální rakousko-slovinský, slovinsko-furlansko-italský (nazývaný též alpsko-jadranský region) a slovinsko-maďarský kontinentální, resp. vůbec celý kontinentální prostor, který by mohl být zahrnut do zpracování ještě některého z dalších „marginocentrických“ multikulturálních měst, kromě Terstu např. ještě Klagenfurtu, Gorice, Mariboru, Lendavy, Lublaně ad., nebo multietnických regionů a území (např. Panonie, Goricka, Benátska, Rezie, Korutan). Bílá místa vznikají také kvůli vyžití nereprezentativních zdrojů, resp. opomenutí již realizovaných výzkumů. Takto si např. v jinak velmi korektně vystavěném článku Campanileové můžeme všimnout, že – pravděpodobně kvůli jazykové bariéře – svoje podání postavila především na neslovinských pramenech,¹⁸ což by sám o sobě nebyl takový problém, kdyby měla k svému tématu k dispozici novější práce; takto však vypustila celá období, např. třicátá a čtyřicátá léta i celou soudobou produk-

¹⁸ Bruno Meriggi, kterého cituje, je sice úctyhodný, nicméně již zastaralý pramen, Evžen Bavčar je pak výrazně esejistický.

ci.¹⁹ U Miheljové pak např. postrádáme začlenění závěrů z projektu o literárních vztazích v alpsko-jadranském regionu.²⁰ Uplatněný metodický rámeček samozřejmě již ze své podstaty nesměřuje k vyváženému výběru tvůrců, který kanonizovaly „centristické“ dějiny národních literatur. Následkem toho však je, že vedle vhodně rehabilitovaných „marginocentrických“ autorů mizí výrazné spisovatelské osobnosti z určitých časových období a jejich reprezentativní díla, např. „terstský“ Vladimír Bartol, zatímco je nepřiměřeně velká pozornost věnována literárně méně významným (např. slovinští istrijský básníci u Miheljové). Nehledě na to by bylo nespravedlivé skončit samými nedostatky. *Dějiny* totiž rozvinutím prostorového dispozitivu otevřely tolik zajímavých perspektiv a otázek, že budou ještě drahý čas zaměstnávat odborníky, a předvedly metodologickou inovaci, kterou by podle mě patřilo ještě radikalizovat, resp. opravdu důsledně využít nabízené možnosti, alespoň co se týče topografického přístupu k heteroglosii a polyfonii moderních regionálních literatur. Nicméně svůj díl práce budou muset v tomto případě nevyhnutelně převzít také všechny komplementární a komparatistické výzkumy.

19 Jakožto germanistka si však autorka mohla pomoci prací Marija Mitrović: *Geschichte der slowenischen Literatur: Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, aus dem Serbokroatischen übersetzt, redaktionell bearbeitet und mit ausgewählten Lemmata und Ammerkungen ergänzt von Kaja Sturm-Schnabl, Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva/Hermagoras, 2001.

20 Srov. rozpravu Janez Strutz: *Dialog, Polyphonie und System. Zur Problematik einer Geschichte der ‚kleinen Literaturen‘ im Alpen-Adria-Raum*, in: Darko Dolinar – Marko Juvan (ed.), *Kako pisati literarno zgodovino danes?*, Ljubljana: ZRC SAZU, 2003, s. 287–317.